

המלחמה בלוב

לקחים ראשוניים

תוצאות הפצצה אווירית של כוחות נאט"ו בלוב |
נאט"ו וארה"ב מואשמות כפגיעה בזכויות אדם בלוב
ונחקרות בבית הדין הבין-לאומי על פשעי מלחמה

סא"ל בעז זלמנוביץ
רע"ן התו"ל הבסיסי בתוה"ד

המלחמה בלוב חשפה שוב שדי במעט כוח אווירי ובסיוע מוגבל של כוחות מקומיים כדי להפיל רודנים, אך היא גם חשפה שנאט"ו התקשתה לגייס אפילו את מעט הכוח שנחוץ היה כדי להפיל את קדאפי. לקח חיוני נוסף הוא שהרשתות החברתיות הפכו לכאב ראש אמיתי לכל מי שאמונים על שמירת ביטחון המידע

מבוא¹

המשפט הבין-לאומי שהוא חוקר פשעים נגד האנושות שעשה משטרו של קדאפי⁵ על פי בנדטה ולינדנשטראוס, הלגיטימציה של הפעולה בלוב התבססה על עקרון "האחריות להגן" שהתפתח בראשית שנות ה-2000.⁶

החלטת מועצת הביטחון 1973 שקראה, כאמור, "לנקוט את כל האמצעים" כדי להגן על אזרחים ועל אזורים מאוכלסים שמותקפים או שנתונים לסכנת התקפה בלוב אומנם הייתה הבסיס למבצע, אך ויכוחים רבים התעוררו לפני שהחל, התנהלו במהלכו והם נמשכים גם עתה: האם היה זה מנדט לפעולה צבאית? האם משמעות הדבר היא שכדי להגן על תושבי לוב צריך היה לסלק את קדאפי?⁷ האם המנדט התיר רק פעולה מהאוויר ואסר על הפעלה של כוחות קרקעיים?⁸ ובאחרונה עלתה שאלה נוספת: מדוע בלוב התערב המערב בלחימה, ואילו בסוריה הוא נמנע מכך?

הלגיטימציה לפעולה צבאית, כפי שלמדנו בעקבות "עופרת יצוקה", נתקפת גם אחרי סיום הלחימה. נאט"ו וארה"ב מואשמות

ההתקוממות נגד השליטים בעולם הערבי שינתה במהלך 2011 את פני המזרח התיכון. שליטים התחלפו, התנועות האסלאמיות התחזקו, ועדיין איננו יודעים כיצד יימשך הזעזוע. אחת המדינות שבה הודח השליט היא לוב. ההתקוממות העממית שהחלה בפברואר 2011 הגיעה לסיומה עם הריגתו של מועמר קדאפי ב-20 באוקטובר. הדחתו וניצחון המתקוממים התאפשר הודות למעורבות הצבאית של נאט"ו ושל מדינות נוספות. בעקבות החלטת האו"ם 1973 על הגנת אזרחי לוב, על קביעת אזור אסור בטיסה ועל הטלת אמברגו החל מבצע צבאי שאותו הובילה נאט"ו (מבצע "מגן מאוחד" Unified Protector).² המבצע הסתיים רשמית ב-31 באוקטובר 2011.

מדוע כדאי ללמוד מהאירועים בלוב דווקא? הרי התקוממויות שכאלה התרחשו במצרים, בתוניסיה, בבחריין ובסוריה. התשובה לכך היא המעורבות הצבאית של מדינות אחרות בלחימה בלוב ובראשן מדינות נאט"ו ומדינות ערב. מעורבות כזאת לא התרחשה - לפחות לא באופן בולט - בהתקוממויות האחרות, ובכלל זה בסוריה (עד כה). סיבות נוספות לעניין המיוחד בלוב הן השימוש הנרחב שנעשה במדיה החברתית במהלך העימות והשימוש בפעילות סמי-צבאית במקביל לעימות הצבאי הגלוי.

הסקירה כאן לוקה בחסר: הזמן הקצר שחלף מאז תום האירועים אינו מספק את הפרספקטיבה הנדרשת, והסקירה מבוססת רק על מקורות גלויים בעברית ובאנגלית. לכן אין לראות בה סיכום או מחקר העומד בפני עצמו אלא רק קול קורא לחוקרים להמשיך ולהעמיק ולחקור באופן השוואתי בין מה שקרה בלוב למה שהתרחש ומתרחש במקומות אחרים.³ מטרת הסקירה הזאת היא אפוא להצביע על כיווני מחקר אפשריים ולבקש את המומחים בכל תחום לעשות זאת.

הלגיטימציה הפנימית והבין-לאומית לפעולה הצבאית

עניין רב ניתן למצוא בדרך שבה חיפשו המדינות שדחפו לפעולה צבאית - בעיקר בריטניה וצרפת - לגיטימציה לכך. הלגיטימציה נבנתה בהדרגה, אם כי במהירות רבה יחסית, אולי בגלל חוסר האהדה לקדאפי. ההפגנות נגד משטרו החלו ב-15 בפברואר, וחוודש לאחר מכן התקבלו החלטות האו"ם, והחלו הפעולות הצבאיות. הדרך לשם כללה דו"חות של ארגוני זכויות אדם⁴ והכרזה של בית

מעניין לבחון את הדיון על הלגיטימציה הבין-לאומית ועל התמיכה המשפטית לפעולת נאט"ו בלוב ולפעולות דומות בעתיד

בפגיעה בזכויות אדם בלוב⁹ ונחקרות בבית הדין הבין-לאומי על פשעי מלחמה.¹⁰ מעניין אפוא לעקוב אחר התהליך המדיני-דיפלומטי והפוליטי-פנימי בתוך מדינות אירופה ובינן לבין ארה"ב המתנגדת, בינן לבין רוסיה וסין המתנגדות, בינן לבין גרמניה שסירבה להשתתף ובינן ולבין מדינות ערב.¹¹ כמו כן מעניין לבחון את הדיון על הלגיטימציה הבין-לאומית ועל התמיכה המשפטית לפעולה הזאת ולפעולות דומות בעתיד.

המעורבות של מדינות ערב

במלחמה בלוב השתתפו כוחות ממדינות ערב - כוחות אוויר וכוחות מיוחדים. אולם השפעתן העיקרית של אותן המדינות הערביות נבעה מעצם תמיכתן בפעולה נגד קדאפי - מה שאיפשר להביא לאישור בעצרת האו"ם ובמועצת הביטחון החלטות על אזור אסור בטיסה ועל אמברגו.¹²

וחלפים במהלך הלחימה.²³ לכן אין זה מפליא שווינגטון עוקבת בדאגה אחר המוכנות הצבאית של שותפותיה האירופיות בנאט"ו.²⁴ מנגד, גם לאירופה יש חששות בכל הנוגע לשותפותה האסטרטגית עם ארה"ב. גנרל דיוויד ריצ'רדס, הרמטכ"ל של צבא בריטניה, אמר בנאומו השנתי בפני צוות החשיבה של RUSI שעל בריטניה להיות מוכנה לעידן חדש של שיתוף פעולה עם האמריקנים - עידן שבו ארה"ב אינה לוקחת על עצמה את רוב הלחימה - גם לא במסגרת נאט"ו. ריצ'רדס הדגיש שארה"ב הצהירה שהיא מתרכזת באזור אסיה - ובעיקר בסין ובצפון-קוריאה²⁵ - ומשאירה לאירופה את הבעיות שלה.²⁶

בכל הנוגע ללוב נהגה ארה"ב כפוסחת על שתי הסעיפים: דעת הקהל רצתה להדיח את קדאפי, אך לא רצתה עוד עיראק או אפגניסטן.²⁷ התוצאה הייתה שארה"ב נקטה מדיניות של פשרה, שאותה היא כינתה "הנהגה מאחור".²⁸ אך אפילו את הפשרה הזאת לא ששו בתי המחוקקים של ארה"ב לתקצב.²⁹

סוגיה מרכזית נוספת היא אי-השתתפותה של גרמניה במבצע. גרמניה, שהיא נדבך מרכזי בנאט"ו, התנגדה לפעולה ונמנעה מלשלוח כוחות ללחימה בלוב.³⁰ בכך היא גם מנעה את האפשרות שהלחימה בלוב תהיה באופן פרמלי פעולה של האיחוד האירופי כולו ולא רק של נאט"ו.³¹ לכך מצטרפת הרפורמה הביטחונית שאימצה גרמניה ושכללת את ביטול גיוס החובה. לכן אין זה מפליא ששותפותיה תוהות כעת אם גרמניה הופכת לפציפיסטית, ואין ישפיע הדבר על השתתפותה בנאט"ו.³²

הלחימה בלוב מצביעה על שינוי בדפוסי הפעולה של נאט"ו. אם בעבר הקרוב הייתה ארה"ב הגורם המוביל - מדינית וצבאית - בכל הפעולות הצבאיות של הברית, הרי את המהלכים בלוב עשתה קואליציה רופפת מדגם שונה הן בפן המדיני והן בהתארגנות הצבאית.

טורקיה

הלחימה בלוב השפיעה על נאט"ו גם בדרכים נוספות. טורקיה היא גם חברה בנאט"ו וגם מדינה מוסלמית, וההתקוממות העממית בלוב הציבה בפניה דילמה קשה. ממשלת ארדואן יצרה קשרים טובים עם קדאפי: רבבות אזרחים טורקים הועסקו בלוב, וחברות טורקיות היו מעורבות שם בפרויקטים בשווי מיליארדי דולרים. ביקורת נגד משטרו של קדאפי, קל וחומר תמיכה במורדים, עלולות היו לסכן את כל אלה.

יתר על כן, הממשלה האסלאמית של טורקיה לא רצתה ליצור את הרושם שהיא תומכת ב"התערבות אימפריאליסטית" של המערב בענייני הפנים של מדינה מוסלמית, אך בה בעת היה לה אינטרס עז להגן על האינטרסים הכלכליים שלה בלוב במקרה שהמורדים יתפסו את השלטון ואף לבסס את השפעתה במדינה ביום שאחרי קדאפי - גם על חשבון מדינות אחרות באזור, ובמיוחד צרפת.

רצונו של ארדואן גם לשמור על יחסים טובים עם קדאפי וגם לחזק את הדימוי שיצר לעצמו של מגן המוסלמים המדוכאים באשר הם גרם לו לזוג: בראשית מרס 2011 עוד הזהיר ארדואן מפני ההשלכות המסוכנות של התערבות נאט"ו בנעשה במדינה, אך

המוטיווציה להחלטת הליגה הערבית ב-12 במרס היא עניין מסקרן וחשוב שיש לבחון אותו. יש המציינים את הרצון של חברות הליגה להסיט את תשומת הלב העולמית והתקשורתית מהבעיות ומהלחצים הפנימיים אצלן בבית לעבר לוב. זו הייתה הזדמנות להצטייד כמי שמגינים על אזרחים ולהשתרר מהדימוי של תוקפי אזרחים. בכל מקרה, מרבית המדינות החברות בליגה קיבלו "רגליים קרות" כאשר הגיע השלב שבו נדרשו להשתתף בפועל בלחימה. שתי מדינות שבכל זאת השתתפו בלחימה היו איחוד האמירויות וקטר. רוברטס טוען שהסיבה המרכזית להשתתפות של איחוד האמירויות בלחימה הייתה רצונה ליצור הרתעה. צבאה רכש בשנים האחרונות ציוד צבאי רב, וייתכן שמנהיגיה ראו במעורבות בלוב הזדמנות להפגין יכולות צבאיות.¹³

המעורבות הצבאית של קטר היא עניין מסקרן אף יותר. מעורבותה בעימותים היא בדרך כלל בשיטות "רכות",¹⁴ ומעורבותה בלוב סותרת אפוא את מדיניותה וגם את הדימוי שיצרה לעצמה - בין היתר באמצעות רשת "אל-ג'זירה".¹⁵ האם החריגה הזאת במדיניותה נבעה מהרצון להתקרב לארה"ב¹⁶ - כדי שלא תפנה לה עורף כפי שעשתה למובארק או כדי לקבל את תמיכתה כאשר תהיה הסלמה מול איראן?¹⁷ בהחלט ייתכן שאלה היו המוטיווציות שלה.

המלחמה בלוב האירה הן את עוצמתה והן את חולשתה של נאט"ו

עתיד נאט"ו

המלחמה האירה הן את עוצמתה והן את חולשתה של נאט"ו. מצד אחד נטען שנאט"ו הוכיחה שהיא יודעת להיות בעלת ברית אמينة שמסוגלת - הודות למבנה הפיקוד שלה - לשלב במהירות מדינות מהברית ומדינות שאינן חברות בברית לכוח אחד שפועל במשולב.¹⁸ מנגד חשפה המערכה את חולשת הברית: מתוך 28 החברות רק שמונה היו מוכנות לקחת על עצמן את הסיכון המדיני-פוליטי ולהשתתף בתקיפות האוויריות, ורק בריטניה וצרפת שלחו - בשלב מאוחר יחסית - מסוקי קרב שמיועדים להשתתף בקרב היבשתי.¹⁹

נוסף על כך התברר - שוב - שחברות הברית האירופיות תלויות כמעט לחלוטין בעוצמה האווירית של ארה"ב. לכוח האווירי של האירופים לא היו היכולות הנדרשות ואורך הנשימה למבצע - אפילו נגד יריב לא משמעותי כמו קדאפי, כפי שהטיח בהם שר ההגנה האמריקני רוברט גייטס.²⁰

הקיצוצים בתקציב הביטחון במשך שני העשורים האחרונים הביאו לכך שגם מדינות כאיטליה וצרפת התקשו לגייס משאבים כספיים ולוגיסטיים כדי לאפשר את המשך השתתפותן במבצע²¹ ונאלצו להסתמך על ארה"ב בתחומים רבים²² ולקנות ממנה תחמושת

תומכי קדאפי צוהלים בדרך לבנגאזי | ראוי לחקור את האופן שבו נלחמו הכוחות הנאמנים לקדאפי כמורדים וכיצד התגוננו מפני המתקפה של מדינות המערב

לרשותה והסתפקה בצעדים שהם בעיקר הפגנתיים.³³ בעתיד יש לחקור לא רק את הפעולות של נאט"ו אלא גם את הדרך שבה פעל קדאפי. כדי להגן על משטרו עשה קדאפי פעולות רבות שנועדו לרצות את המערב: הוא ויתר - לפחות באופן רשמי - על תוכניותיו לפתח נשק להשמדה המונית ולהצטייד בו, הוא זנח את מעורבותו בטרור, שילם פיצויים לנפגעים בפעולות טרור שזים בעבר ואף לקח על עצמו תפקידים רשמיים באו"ם ובארגונים בין-לאומיים נוספים. מדיניות הריצו לא הועילה לקדאפי: מיד עם תחילת ההתקוממות התייצב המערב נגדו ולימין המורדים. כמו כן ראוי לחקור את האופן שבו נלחמו הכוחות הנאמנים לקדאפי כמורדים וכיצד התגוננו מפני המתקפה של מדינות המערב.³⁴

מה ניתן ללמוד מהלחימה בלוב? איך מנצחים

דומה כי הדבר הראשון שאליו יש לשים לב הוא האופן שבו הוכרעה המערכה בלוב. זו - כמו המערכות בקוסובו (1999), באפגניסטן (2001) ובעיראק (2003) - עלולה לעורר את הטענה שאין צורך בכוח צבאי רב כדי לסלק שלטון רודני. אולם המלכודת שיש להיזהר ממנה היא התפיסה שניתן לנצח רק באמצעות פעולה מהאוויר.³⁵ באפגניסטן³⁶ ובלוב אומנם הפעילו המדינות המתערבות רק מעט חיילים על הקרקע, אך לצידן לחמו חיילים או לוחמים מקומיים.³⁷ אסור אפוא להסיק מהאירועים האלה שניתן לנצח בקונפליקטים רק באמצעות כוח אווירי. לעומת זאת ניתן להסיק מהם שגם בעתיד יסכימו מדינות המערב להתערב בקונפליקטים בעיקר אם לא יצטרכו לסכן את חייליהם על הקרקע, אלא יתבקשו לכל היותר לתת סיוע אווירי וימי ולשגר יועצים.³⁸

בהמשך החודש הוא כבר התעקש שנאט"ו תוביל את המהלך נגד קדאפי. כדי להצדיק את השינוי בעמדתם הסתמכו הטורקים על החלטת מועצת הביטחון 1973 ועל תמיכת הליגה הערבית בהחלטה להכריז ששמי לוב הם אזור אסור בטיסה.

ככל שחלף הזמן הרחיקה אנקרה את עצמה יותר ויותר מקדאפי והפכה לאחת מהידידות הקרובות ביותר של הנהגת האופוזיציה הלובית - "מועצת המעבר הזמנית". טורקיה אירחה את יו"ר המועצה (ואגב כך זכתה להבטחה שהחוזים שנחתמו בתקופת קדאפי יכובדו), העבירה לה סיוע בכסף ובדלק ואף הקפיאה את נכסיו של קדאפי בתחומה.

שר החוץ הטורקי אחמט דוואתולו היה הבכיר הזר הראשון שביקר בבנגאזי לאחר כניסת המורדים לטריפולי. במישור הצבאי, לעומת זאת (ובדומה לאופן שבו היא פועלת באפגניסטן וביוניפי"ל), נטלה על עצמה טורקיה משימות שאינן כרוכות בלחימה של ממש בכוחות הנאמנים לקדאפי: פינוי אזרחים טורקים וזרים אחרים מלוב, חלוקת סיוע הומניטרי והשתתפות בכפיית הסגר הימי והאווירי על המדינה (בלי להשתתף במשימות הפצצה).

בשורה התחתונה: ההתנהלות של טורקיה נוכח ההתקוממות העממית בלוב משקפת את המשך מאמציה לבסס לעצמה מעמד של שחקן מרכזי בזירה הבין-לאומית. לצד שיקולים כלכליים רבי משקל מייחסת ממשלת ארדואן חשיבות להיבטים של תדמית ולהשגת הסכמה בין-לאומית רחבה לצעדים שהיא נוקטת. הדרך שבה פעלה אנקרה במשבר הייתה זהירה ומחושבת, והיא לא מיהרה להמר על ניצחונם של צד זה או אחר. אולם, ברגע שבחרה צד, פעלה טורקיה באופן נמרץ ונקטה אמצעים מגוונים כדי לתמוך בו. עם זאת היא נמנעה, כבעבר, מלהשתמש בכל האמצעים הצבאיים שעמדו

המלחמה באוויר ומהאוויר

מבחינת נאט"ו ושותפותיה הייתה זאת בעיקר מלחמה אווירית. במהלכה עשו כוחות האוויר של נאט"ו יותר מ-26,500 גיחות, ומתוכן יותר מ-9,700 גיחות הפצצה. בתקיפות האלה - על פי הדו"חות של נאט"ו - נפגעו יותר מ-5,900 מטרות צבאיות, ובהן יותר מ-400 קני ארטילריה ומשגרי רקטות ויותר מ-600 טנקים וכלי רק"ם אחרים.

בסך הכול הפעילה נאט"ו יותר מ-260 כלי טיס (מטוסי קרב, מטוסי סיור, מטוסי תדלוק, מסוקי קרב ומזל"טים).³⁹

נוסף על חילות האוויר של מדינות נאט"ו השתתפו בלחימה כלי טיס משלוש מדינות שאינן חברות בברית: קטר, איחוד האמירויות ושוודיה.⁴⁰ אולם קטר שיתפה בלחימה רק 6 מטוסי מיראז' 2000, ואיחוד האמירויות שלחה 6 מטוסי מיראז' 2000 ו-6 מטוסי F-16E. משקיפים ציינו שהטייסים של קטר ושל איחוד האמירויות התמקדו במטרות סטטיות שתוכננו מראש, אך להשתתפותם

בעיניהם.⁴⁹ הסיבה לכך הייתה הרצון למנוע נזק אגבי בתקיפות מהאוויר.⁵⁰ על הבעיה הזאת התגברו חילות האוויר האירופיים של נאט"ו בעיקר באמצעות יכולות האיסוף והמודיעין של חיל האוויר האמריקני,⁵¹ אך גם באמצעות מטוסים ימיים לסיור ולתצפית ובאמצעות מטוסים מסוגים אחרים.⁵²

עד השבוע השני של אוגוסט פעלו בשמי לוב רק מזל"טים אמריקניים.⁵³ רק לאחר מכן החל חיל האוויר האיטלקי להפעיל מזל"טים מסוג ריפר (MQ-9 Reaper).

ב-24 באוגוסט הפעיל חיל האוויר הצרפתי לראשונה מזל"ט בלוב. היה זה מזל"ט מסוג הרפנג (Harfang) שמבוסס על המזל"ט הרון מתוצרת התעשייה האווירית של ישראל. בניגוד לצרפת ולאיטליה, שהפעילו את המזל"טים למשימות סיור בלבד, הפעיל חיל האוויר האמריקני מזל"טי פרידטור (MQ-1 Predator) גם למשימות תקיפה.⁵⁴

המבצע בלוב גם מאפשר ללמוד כיצד לשלב בין לחימה מהאוויר לבין ניהול מבצע הומניטרי מטעם תוכנית המזון העולמי (WFP).⁵⁵ המערכה האווירית בלוב היא אפוא כר פורה למחקרים במגוון רחב של היבטים: תפיסה מבצעית, שיתוף פעולה בין בעלות ברית ואף תפעול טכנרטיקטי של אמצעי לחימה ושל מערכות עזר שונות.

המלחמה בים

המשימה העיקרית בים במהלך המבצע הייתה לאכוף את האמברגו על לוב. נוסף על כך פעלו כלי שיט של בעלות הברית - ובהם נושאות מטוסים וצוללות - נגד מטרות בחופי לוב. על פי נאט"ו, 12 מדינות שלחו כלי שיט מסוגים שונים כדי לאכוף את האמברגו הימי על לוב.⁵⁶

כוח המשימה יצר קשר עם יותר מ-3,100 כלי שיט ובדק כ-300 כלי שיט. מ-11 כלי שיט נמנעה הכניסה לנמלי לוב.⁵⁷

במהלך המבצע נורתה אש מהים לעבר מטרות בלוב.⁵⁸ המבצע נפתח בידי של 119 טילי טומהוק על לוב.⁵⁹ עד ספטמבר נורו לעבר לוב 221 טילים מכלי שיט של ארה"ב ועוד שבעה טילים מכלי שיט של הצי הבריטי. בשלב מסוים ירתה צוללת של חיל הים האמריקני כ-83 טילים לעבר מטרות בלוב - מה שמוכיח את יכולתה של פלטפורמה בודדת לייצר כוח אש רב.

כמו כן הופעלו מהים מסוקי תקיפה מדגם אפצ'י שהמריאו מנושאת המסוקים הבריטית.⁶⁰ נוסף על כך הפגזו אוניות צי של בריטניה ושל צרפת מטרות בחופי לוב באמצעות תותחי אוניותיהן. ספינות בריטיות ירו כ-240 פגזים בקוטר 4.5 אינצ'ים (114.3 מ"מ), ואילו אוניות צרפתיות ירו כ-3,000 פגזי 100 מ"מ ו-76 מ"מ. יש הרואים בכך הוכחה לכך שיש להקדיש מחשבה נוספת לכוונה לוותר באוניות המלחמה העתידיות על תותחים ועל אמצעים נוספים שמיועדים לתקיפת מטרות ביבשה או לאיסוף מודיעין עליהן.⁶¹

את המלחמה בים ניתן לסכם בדבריו של מפקד נאט"ו, אדמירל ג'יימס סטורדידיס: "נאט"ו תסתמך בעתיד יותר ויותר על אמצעים ימיים".⁶² מהסיבה הזאת יש לבחון בקפידה אילו התפתחויות צפויות בתחום הזה בעתיד.

מהמלחמה בלוב ניתן להסיק מסקנות גם בנוגע ללחימה במרחב מדברי פתוח, לתקיפת מטרות רק"ם וביצורים וליכולות מגוונות בתחום הלוחמה האלקטרונית

הייתה משמעות מדינית מרחיקת לכת של מתן תמיכה של מדינות ערביות בהתערבות של המערב בלוב. בעבור הטייסים של שתי המדינות הערביות שהשתתפו במערכה הייתה זאת הזדמנות נדירה לצבור מעט ניסיון קרבי.⁴¹

גם בעבור חיל האוויר השוודי הייתה זו הזדמנות יוצאת דופן לצבור ניסיון קרבי, שכן שוודיה לא השתתפה בשום מלחמה מאז תחילת המאה ה-19.⁴² השתתפות חילות האוויר של שוודיה, של קטר ושל איחוד האמירויות במערכה בלוב איפשרה לפרשנים ללמוד על יכולותיהן של מערכות נשק שרק לעיתים נדירות משתתפות בפעילות מבצעית, כמו מטוסים⁴³ וסוגי חימוש שונים.⁴⁴ כן איפשרה השתתפותם של אלה ללמוד על שיטות פעולה אחרות.⁴⁵ כמו כן ניתן היה ללמוד על קשיי התיאום בין צבאות נאט"ו לבין צבאות שאינם פועלים על פי התקנים שנהוגים בברית. הקשיים האלה צצו, כאמור, כאשר הוחלט לשלב מטוסים של חיל האוויר השוודי בפעילות של מטוסי נאט"ו.⁴⁶

מהמלחמה בלוב ניתן להסיק מסקנות גם בנוגע ללחימה במרחב מדברי פתוח, לתקיפת מטרות רק"ם וביצורים וליכולות מגוונות בתחום הלוחמה האלקטרונית.⁴⁷

בהיעדר כוח יבשתי מערבי בלוב לא היה שום גורם על הקרקע שיכול היה לספק לחילות האוויר המערביים מודיעין מהימן על מטרות לתקיפה.⁴⁸ זאת בניגוד למה שקורה באפגניסטן ומה שקרה בעיראק עד לנסיגת ארה"ב משם. היעדר המידע מהיבשה היה בעיה של ממש שכן על הטייסים נאסר לתקוף מטרות שאותן אין הם רואים

קדאפי בראיון תוך כדי מנוסה - סרטון ששודר בטלוויזיה הלובית במהלך המלחמה | המשטר של קדאפי השתמש בכלי התקשורת המסורתיים - בראש ובראשונה בטלוויזיה - בעיקר כדי להפיץ תעמולה ולא כדי להצדיק את מעשיו

המדיה החברתית: השפעה, שימוש מבצעי ואתגר לאבטחת המבצעים ולביטחון המידע

מגיש חדשות בטלוויזיה שמניף רובה ומצהיר נאמנות לשליט הוא ללא ספק חלק ממנגנון תעמולה בוטה מאוד,⁶⁸ אך לא מפתיע כשמדובר בקדאפי, שליט לוב השתמש בתקשורת בדרכו המיוחדת⁶⁹ כדי להשפיע על קהלים שונים - ובעיקר על תושבי ארצו ועל תושבי המדינות ששלחו כוחות צבא נגדו.

המשטר של קדאפי השתמש בכלי התקשורת המסורתיים - בראש ובראשונה בטלוויזיה - בעיקר כדי להפיץ תעמולה ולא כדי להצדיק את מעשיו. לעומת זאת המורדים השתמשו בכלי התקשורת המסורתיים בעיקר כדי לזכות בלגיטימציה בקרב קהלי הבית ודעת הקהל הבין-לאומית. במילים אחרות: המורדים השקיעו מאמץ רב כדי להסביר את פעולותיהם.⁷⁰

גם ממשלות המדינות שהתערבו בלחימה בלוב השקיעו מאמץ רב כדי להסביר את המעורבות הזאת ולהצדיקה. דוגמה למאמץ הזה ניתן למצוא באתרי האינטרנט של הצבאות שהיו מעורבים בלחימה⁷¹ ואף בבלוגים ובחשבונות הפייסבוק של

כוחות מיוחדים

גם לפני המעורבות הגלויה של נאט"ו פעלו בלוב כוחות מיוחדים של מדינות מערביות שונות - במשימות שונות כמו סיוור, סימון מטרות (ובהן מטרות של מערך ההגנה האווירית של לוב) והכוונת אש.⁶³

אנשי הכוחות המיוחדים נשלחו לייעץ לכוחות המורדים, ועל פי דיווחים שונים סייעו להם לתכנן את התקפותיהם נגד כוחות קדאפי.⁶⁴ על פי דו"ח של מכון RUSI, הכוחות המיוחדים היו ממדינות אירופה (בריטניה, צרפת, איטליה ובלגיה) וממדינות ערב.⁶⁵ כוחות מיוחדים של צבא מצרים פעלו כבר בפברואר להדרכת המורדים⁶⁶ יחד עם מספר לא ידוע של יועצים מירדן, כ-20 יועצים מקטר ועוד כ-20 יועצים מאיחוד האמירויות.

מקורות אחרים טוענים שבלחימה השתתפו צוותים של הסי-איי-אי ושל הכוחות המיוחדים של ארה"ב - בניגוד להצהרות הממשל.⁶⁷ הנקודות המרכזיות שיש לבחון הן מה הייתה תרומת הכוחות המיוחדים בהטיית הכף לטובת המורדים, והאם מדובר בדפוס פעולה שראוי ליישמו גם בעתיד.

כמו בהתקוממויות הערביות האחרות - השימוש במדיה החברתית בלוב היה לצורכי מורל, אך גם כדי לארגן את ההפגנות⁷³ ואת הפעילות החמושה.

שיעור החדירה של הטלפונים הסלולריים בלוב הוא גבוה מאוד - אף יותר מאשר בארה"ב - וכדי למנוע מהמורדים להשתמש בהם לתעמולה ולתיאום מבצעים שיתק המשטר של קדאפי את פעילות הרשתות הסלולריות.⁷⁴ אך טלפונים לווייניים וגישה לרשתות תקשורת של מדינות שכנות איפשרו למתקוממים לעקוף את החסימה הזאת.⁷⁵

יש הטוענים שהמורדים הסתייעו בטוויטר כדי להעביר מידע לנאט"ו על המקומות שבהם נמצאו הכוחות הנאמנים למשטר, וכי המידע מהמדיה החברתית היה אחד המקורות למודיעין שאספו כוחות נאט"ו לקראת תקיפות או כדי לאכוף את האמברגו.⁷⁶ אולם המדיה החברתית אינה רק מקור נוסף לאיסוף מידע מודיעיני,

חשש נוסף הוא ממצבורי גז החרדל של לוב. ב-2003 הבטיח קדאפי לחסל את המלאי של 23 טון גז חרדל שצבר, אך מעריכים שתשעה טונות של גז חרדל עדיין מצויים במצבור במדבר הלובי. נוסף על כך התגלו במהלך הלחימה ואחריה שני מצבורים של נשק כימי שקודם לכן לא היה עליהם שום מידע.⁸¹

לפי דיווחים שונים עסקו אנשי סִי־איי־אי כבר בתחילת הלחימה בחיפוש אחר מצבורי נשק של קדאפי.⁸² בסיום הלחימה ניסתה ארה"ב לקנות את טילי הכתף⁸³ ולפקח על נתיבי ההברחה מלוב.⁸⁴ אך כפי שאמר אחד ממנהיגי אל־קאעידה במגרב: "אנחנו מהמרוויחים הגדולים של ההתקוממויות בעולם הערבי... במיוחד מאז שהשגנו נשק לובי".⁸⁵ זה פן חשוב ומדאיג של תוצאות ההתקוממויות ב-2011, ויש לעקוב אחרי.

סיכום

ההתקוממות נגד שלטון קדאפי החלה בפברואר 2011, ובמרס 2011 החלה המעורבות של המערב בלחימה בלוב. כיבוש טריפולי ולאחר מכן תפיסתו של קדאפי ורציחתו הביאו לסיום ההתקוממות. אולם גם כעת קשה לנבא מה תלד ההתקוממות הזאת. בשלב הזה מגיעים דיווחים רבים מלוב על התנגשויות בין־שבטיות אלימות שבהן יש הרוגים רבים, ונראה שעדיין לא קם שם ממשל מרכזי אפקטיבי. מהסיבה הזאת גם קשה לקבוע אם צדק קצין נאט"ו שפיקד על המבצע בלוב באומרו שהתוצאות הן "הצלחה לנאט"ו וניצחון לתושבי לוב".⁸⁶

יהיה פסק דינה של ההיסטוריה בנוגע למלחמה בלוב אשר תהיה - יש להפיק ממנה את מרב הלקחים הרלוונטיים לישראל ולצה"ל ולהפנימם. המאמר הזה - כך אני מקווה - הוא ראשית המלאכה הזאת.

מידע מבצעי רב זרם במדיה החברתית על תנועות של מטוסי נאט"ו באירופה ומעבר לאוקיינוס האטלנטי

היא גם כאב ראש רציני למי שמופקדים על ביטחון המידע: מידע מבצעי רב זרם במדיה החברתית על תנועות של מטוסי נאט"ו באירופה ומעבר לאוקיינוס האטלנטי. אנשים רבים שעוקבים אחר רשתות התקשורת של המטוסים האזרחיים קלטו - והעבירו - את המסרים שבין המטוסים הצבאיים לבין הבקורות האוויריות האזרחיות. זה היה המקור לדיווח על הגעתו ללוב של מטוס C-130 שנטען כי הוא שייך לסי־איי־אי בעת שארה"ב טענה כי שום כוח שלה אינו מצוי על הקרקע בלוב.⁷⁷

אין ספק שסוגיית המדיה החברתית מחייבת לימוד ומחקר מעמיקים גם בנוגע לסיכונים ולהזדמנויות שטמונים בה מהבחינה המודיעינית. המלחמה בלוב צריכה לשמש מקור מרכזי לכל מחקר כזה.

מניעת זליגה של נשק לובי לארגוני טרור ולממשלים עוינים

הידיעות על כך שנשק לובי הוברח לרצועת עזה מעוררות דאגה.⁷⁸ כאשר מחסני הנשק נפרצים ומשמשים את הכוחות הלוחמים במלחמת האזרחים, אך גם נותרים ללא שליטה ופיקוח, אין לדעת לאן יגיעו בסופו של דבר כלי הנשק והתחמושת. אין ספק שנשק רב נותר בידי אזרחי לוב - עניין שצריך בוודאי להטריד כל ממשל שינסה להשליט שם מידה מסוימת של סדר.⁷⁹ כלי הנשק שהיעלמותם היא המטרידה ביותר הם טילי הכתף נגד מטוסים מדגם SA-24. הממשל האמריקני מעריך שלוב רכשה כ-20 אלף טילים כאלה.⁸⁰

הערות

1. תודה לדן אלון ולליעד גלבוע על הסיוע ועל הערותיהם. הדעות והטעויות הן שלי בלבד.
2. למידע על המלחמה בלוב - כולל לוחות זמנים, הכוחות שהשתתפו, סקירה של המהלכים ופרשנות ראו: "Accidental Heroes - Britain, France and the Libya Operation", **RUSI**, September 2011, p.2; Adrian Johnson & Saqeb Mueen (ed.), **Short War, Long Shadow**, RUSI, 2012, www.rusi.org/downloads/assets/WHR_I-12.pdf
3. Angel M. Rabasa, "Arm the Libyan Rebels to Fight Gadhafi", **Special to CNN**, 24th March, 2011, <http://edition.cnn.com/2011/OPINION/03/24/rabasa.bosnia.libya/>
4. ראו לדוגמה את האתר של ארגון Human Rights Watch - **לוב: להפסיק את הדיכוי האלים בטרפולי**, 13 במרס 2011
5. ראו את האתר של בית המשפט הבין־לאומי **ICC Prosecutor to Open an Investigation in Libya**, 3 במרס 2011. באתר חלק המקדש לחקירה ולצווי המעצר נגד משפחת קדאפי ונגד אנשי משטרו www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/ICC01/III/Press+Releases